

MEZEY BARNA*

Cella, kamra, zárka

Jogtörténeti töredékek a börtönrezsím szóhasználatához az 1843. évi börtönügyi javaslat kidolgozása során

Bessenyei György sokszor idézett megállapítása a nyelvről a reformkori börtönügyi szakirodalomnak is egyik alapvetése lett. „...soha a földnek golyobissán egy Nemzet sem tehette addig magajévé a' böltsességet, mélységet, valameddig a' tudományokat, a maga Anya nyelvébe bé nem húzta. Minden Nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.”¹ Ez a mondat a nyelvújítás tudományra fókuszáló fő mondanivalóját foglalta össze. Amikor Bessenyei azt írja, hogy „...csupán idegen nyelven soha még egy nemzet is e földön, a maga anyanyelvét megvetvén, bölcsességre, tudományokra nem emelhetett.”², az elvont gondolkodás anyanyelvi szükségességét hangsúlyozta. A tudományos önkifejezés alapfeltétele az elvi megfontolások szakmai kifejezhetőségének biztosítása. A tudományágak megfelelő szakterminológiája nélkül nem létezhet tudományos gondolkodás. A börtönügyi szakmai irodalom, a 18-19. század fordulóján és a húszas-harmincas években Magyarországon még gyermekcipőben járt. Hiába létezett évszázadok óta a büntető törvénykezés gyakorlatában a tömlöc, hiába vált a 18. század folyamán gyakorlattá a szabadságvesztés-büntetés kiszabása, a szakmai nyelv (akárcsak maga a börtönügyi szakma) kifejeletlen maradt. A harmincas évek fogházjavító mozgalmának volt köszönhető, hogy többnyire laikus utazók és politikai szakírók munkássága nyomán terjedtek el Magyarországon is a nyugat-európai és amerikai büntető teóriák. Ismertek lettek a börtönrendszerekre vonatkozó praktikus gyakorlatok, s ennek nyomán a megújuló magyar nyelv részeként kialakult a magyar szakmai szóhasználat is.³

Szerencsés helyzetnek mondható, hogy mire sor került a fogházjavítók által szorgalmazott börtönügyi kodifikációra (és ennek részben megalapozásaként, részben következményeként) a büntetés-végrehajtási szakszókincs kialakulására, a nyelvújítás körüli viharok elültek, a viták nyugvópontra jutottak. A felvilágosodás, melynek „fejlődésgondolata

* egyetemi tanár, MTA/ELTE Jogtörténeti kutatócsoport ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék

¹ BESSENYEI GYÖRGY: *Magyarság* <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/corpus/xviii/besgy041.htm>

² BESSENYEI GYÖRGY: *A Holmi*. In: Simon István: *A magyar irodalom*. Gondolat, Budapest, 1973. 426. p.

³ MEZEY BARNA: *A magyar börtönügyi (büntetés-végrehajtási) szakterminológia kialakulása*. In: *Jogtörténeti Szemle* 2017/3.

racionális és kozmopolita volt” legyőzött az organikus és nemzeti „romantika fejlődési terve” által⁴, s ez egyben lendületet adott az átalakulásnak. Abban a tényben, hogy a liberális ellenzék zászlajára tűzte a fogházjavítás ügyét és politikai programonként tárgyalta azt, hatalmas szerepe volt a romantikának. A romantikus megközelítés a tömlőc szennyének borzalmát, az elesett emberek szenvedéseit, a bűnhődés katartikusságát a szűkebb szakterületen túl a társadalom széles rétegeihez juttatta el, és így alkalmas volt a politikai agitáció erősítésére. A reformkor megújító lobogásában, a magyar államnyelv deklarációja által is ösztönzött keretek között zajlottak a tudományági szaknyelvfelkészítés folyamatai is. Miként a jogtudomány nyelvezetének „magyarítása” is, melynek lendületet adott a törvényhozás szerepváltozása, a jogalkotási keretek közé terelt modernizáció dinamizmusa.

A megelőző századokból megöröklött börtönügyi szókinccs alkalmatlan volt arra, hogy a nemzetközi szakmai fejleményeket visszatükrözze. Egyfelől hézagossá mutatkozott, mivel a magyar büntetés-végrehajtási gyakorlatban egyszerűen hiányoztak azok az intézmények, megoldások és processzusok, melyeket a napnyugati praxis már bevett megoldásként taglalt, sőt már tapasztalatai fölött polemizált. (pl. silent system, solitary system). Másfelől a hozzávetőlegesen hasonló tevékenységekre, instrumentumokra fellelhető szavakat tartalmilag terhelte meg a tradíció. Foglaltak voltak bizonyos történelmileg kialakult gyakorlatokra, s mint ilyenek, nem ritkán negatív megítéléssel párosultak (mint a tömlőc, a carcer). A nyelvújítás gyakorlatának megfelelően⁵ a fordítással kísérletező utazók, politikus írók részben idegen szavak, kifejezések magyarításával (système pénitentiaire = javító rendszer), részben új szavak, kifejezések megalkotásával kísérleteztek (tömlőcbíró). Részben pedig régebbi magyar szavak, kifejezések jelentésének átértelmezésével (berten - börtön) próbálták a korszerű börtönügyi terminológia hatókörébe vonni azokat. Mindemellett az egyik legfontosabb feladat volt a szakkifejezések egységesítése, mely az 1843. évi büntető törvénykönyv tervezetének megalkotásakor a tartalmi egyértelműsítéssel is együtt járt. A kodifikációs folyamat kiváló terepe volt az akkor már évtizedes szakmai viták szintetizálásának és a terminológiai kérdések tisztázásának. S még ha nem is minden definíció véglegesedett is a büntetőjogban és a börtönügyben, a fogházjavító mozgalom és a büntetőjogi kodifikáció megvetette a modern magyar börtönügyi szaknyelv alapjait.

A szakterminológia alakulásának egy kicsiny, ámde jellegzetes metszete volt az amerikai börtönmodellek szóhasználata. 1819-ben a New York State Prisonban meghonosított ún. hallgató rendszer, valamint az 1823-ban épített philadelphiai Eastern Penitentiary ún. magányrendszere forradalmasította a börtönügyi gondolkodást. Az auburni silence-system a rabok éjjeli elkülönítésén alapult, a philadelphiai solitary system a teljes magányon. A két rendszer építészeti követelménye egyaránt a fogvatartottak elkülönített elhelyezésének biztosítása volt.

Az 1839/40. évi országgyűlésen „a büntető törvénykönyvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető- s javító rendszer” kimunkálására kiküldött választmány feladatául szabták, hogy „javaslatot készítsen az Ország különös körülményeihez képest azon rendszernek

⁴ SZERB ANTAL: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető Könyvkiadó. Budapest, 1978. 318 p.

⁵ DÖMÖTÖR ADRIENNE. *Nyelvtörténet, Haza és haladás: A reformkortól a kiegyezésig (1790–1867)*. *Encyclopaedia Humana Hungarica 07*. Enciklopédia Humana Egyesület. Budapest, 2000. <http://mek.oszk.hu/01900/01903/html/>

legcélibírányosab módon mi alakban lehető alkalmazása ... iránt.”⁶ Deák Ferenc világos és gyakorlati iránymutatásai kezdettől fogva megszabták a választmányi munkát.⁷ Az 1841. november 28-án Pesten tartott első országos választmányi ülésen Deák Ferenc javaslatára fogadták el azt a kiinduló elvi tételt, hogy a büntetőjog és büntető eljárás sikerének legfőbb feltétele a jól működő büntetés-végrehajtás. A büntetőrendszer megújítása tehát a tömlőállapotok gyökeres megváltoztatásától függ, melynek lényege a korszerű és mindenekelőtt egységes intézményrendszer. Ahogyan Deák vallotta, a büntető rendszer „független attól, ki ítéli el a bűnöst, sőt megfordítva, inkább függ attól, hogy milyenek a börtönök ... Előbb kell tehát megállapítani a börtönrendszert, mint a büntetést.”⁸

1841. december 2-án az országos választmány azt az indítványt is magáévá tette, hogy egy alválasztmány „a munkálatokban szabályul szolgáló fő ... elveket, minden véleményadás nélkül írja össze és azokat a választmány elé terjessze”.⁹ A börtönrendszerre vonatkozó kérdésekben alig bontakozott ki vita. A Teleky József, Desewffy Aurél grófok, Eötvös József báró, valamint Zarka János ítélmester, Deák Ferenc, Klauzál Gábor, Pulszky Ferenc követek alkotta alválasztmány nyolc nap alatt munkálta ki az alapelvekről szóló előterjesztést, ami komoly szakmai készültségre utal. Az alválasztmány által előterjesztett alapelvek alapján a tárgyalások során az akkori praxisban ismert „közös rendszert” egyhangúan elutasították az országos választmányi tagok. Valójában, miként azt Deák Ferenc kifejtette, „a dolgozó rendszert rendszernek nem tekintheti. E szerint csak a magányos és hallgató rendszer közt lehet választani.”¹⁰ A dolgozónak nevezett rendszer ugyanis nem volt más, mint a fogházjavítás és a fenyítőházi mozgalmak hatására némiképp bővített, javítgatott tradicionális tömlőcsisztema „rabdolgoztató házakkal” történt kiegészítése. Báró Vay Miklós szerint az nem más, „csak az eddigi rendszertelenség némi módosítása”.¹¹ Erre a választmány határozott nemet mondott.

A magányozás alapkritériuma a megfelelő számban rendelkezésre álló zárkákból álló börtönépület. Kellő számú zárka Magyarországon nem hogy nem volt, de néhány kisebb vármegyei kezdeményezést leszámítva börtönépületek sem akadtak. Országos intézetet a Helytartótanács egyáltalán nem tartott fenn, a vármegyék tömlőcei többnyire a megyeháza részét képezték, az uradalmi tömlőcök alkalmi megoldások voltak. Vagyis a törvény elfogadása esetén az egész országra kiterjedő nagyszabású börtönépítési programot kellett volna indítani. Az elfogadott magányrendszerű szabadságvesztés-büntetés végrehajtása pedig nagyszámú zárkát jelentett. Börtöncellát, mely ezidőtájt a tömlőcöztesési gyakorlatban többnyire ismeretlen volt, jószerével a börtönügyi szóhasználatban még megnevezése is hiányzott.

⁶ 1840. évi V. törvénycikk. A büntető- s javító rendszer kidolgozására országos választmány küldetik ki.

⁷ [1841-diki] 2-ik ülés december 2-án. Az 1840-diki 5-dik törvénycikkely által kiküldött országos választmányi ülése. 1841-diki 5-dik ülés december 13-án. In: Az országos bizottság jegyzőkönyvei (az un. Szalay László féle feljegyzések. Továbbiakban *Feljegyzések 1843.*). IV. Közli FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. IV. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1902. 193. p.

⁸ Deák Ferenc felszólalása Zala vármegye 1847. október 4-én tartott közgyűlésében. In: *Deák Ferenc beszédei 1829–1847*. Franklin társulat. Budapest, 1882. 628. p.

⁹ Az országos Választmány II-ik ülése december 2-ik napján 1841-ik esztendőben. Jegyzőkönyv ... az országos Választmányi üléseiről. D/ melléklet (továbbiakban *Jegyzőkönyv 1843*). A m. kir. Egyetem betűivel. Buda, 1843. 5. p.

¹⁰ [1841-diki] 4-ik ülés december 11-én. *Feljegyzések 1843*. 203. p.

¹¹ [1841-diki] 5-ik ülés december 18-án. *Feljegyzések 1843*. 206. p.

A reformkorban használatos büntetés-végrehajtási kifejezések közül a legáltalánosabb és legrégebb kifejezés a *tömlöc* volt. A tömlöc ekkor már egyaránt jelentett foghelyet és fogházat, vagyis az épületben elkülönített, fogvatartásra szolgáló helyiséget csakúgy, mint magát a börtönépületet.¹² A „vármegye tömlöcei” szófordulat a börtöncélú épület(szárny) több helyiségére utalt, a szakirodalomban azonban inkább általános értelemben használták arra az intézményre, ahol a fogvatartottakat elzárva tartották. A tömlöc kifejezés éppen a fogházjavítás politika irányultsága miatt kevésbé tarthatott igényt alkalmazásra a modern börtönügy keretében akár helyiség, akár épület értelemben. Amiért felbukkant olykor, az a terminológia tisztázatlanságának és a szakkifejezések hiányának köszönhető. Az *árestum*, áristom még a negyvenes években is kettős jelentéssel bírt: a fogság, a letartóztatás és a fogház, tömlöc értelemben.¹³ Az *árestom* fogvatartási helyiség jelentéssel ritkán fordult elő, inkább csak a katonai fenyítő jog vidékén jelentkezett ilyen értelemmel. Amúgy a 19. század kezdetére a vármegyei büntető ítélkezési gyakorlatban is kezdett kialakulni a szónak egyfajta enyhe súlyú szabadságvesztés-büntetés karaktere, szemben a súlyosabb (és hosszabb tartamú) tömlöccel. Ez a fejlemény is az ellen hatott, hogy az *árestum* jelentése architektúrális irányba szűküljön. *Börtön* szavunk a 18. század végére rögzült fogház, tömlöc értelemben¹⁴, de még ekkor is hordozta a hóhér, porkoláb jelentést is.¹⁵ A „berten [hóhér] házából” ekkorra vált általános bezárást szolgáló intézmény megjelölésévé, de helyiség értelemben ritkán és legfeljebb szóösszetételekben jelent meg (börtönszoba).

Vas megye rendjei „közakarattal és egybehangzással elhatározták, hogy a’ régi céliránytalan börtönök helett egy új, az emberiség’ fölvilágosodott századához illőbb, ’s a’ czélnak jobban megfelelő fogház állíttassék, ’s benne dolgozó intézet építtessék”¹⁶ Az új „*börtönök*” felépítéséről szóló, 1831. április 18-án kelt közgyűlési határozat értelmében választmányt küldött ki a megye a tervezett változtatások meghatározására. Az építés történetét leíró beszámoló kiváló bizonyítéka a kialakulatlan terminológiának. Miközben általában véve az épület egészére is használták a börtön megnevezést, ugyanakkor az a megfogalmazás, hogy az új épület „alsó részében” a korábbi tömlöc hat „*rekesztéke*” helyett most 40 „*külön egyes börtönből*” áll a föld alatti fertály, a börtön kifejezés és a zárka szó azonosságát jelzi. Különösen, ha tekintjük a „börtönök” leírását mely szerint azok mindegyike „rostélyozott türeggel” bírt, „a’ min a’ világosság és a’ meleg beszolgal”. Hasonlóképpen a tömlöc hat „rekesztékéről” is szó esett, mely a tömlöc átfogó, s azon belül a rekesztékek belső tagoló jellemzőjét hangsúlyozták. A földszinten a szolgáltató helyiségek mellé tervezték a kevésbé veszélyesek közös elzárására szolgáló un. „nagyobb tömlöcöket”. Vagyis több fogvatartottat befogadó zárkákat terveztek. A tömlöc ebben az értelmezésben nem, mint átfogó fogalom, mint épületegész jelent meg, hanem mint nagyobb méretű zárka, szoba. Az első emeleten nyert elhelyezés a „*nők szobája*”.¹⁷ Sajátos kifejezésként jelentek meg a földszintre telepített „*egyres tömlöczök* vagyis *sejtlukak*”

¹² BARÓTI SZABÓ DÁVID: *Kisdéd Szótár*. Ellinger János betűjével. Kassán, 1792². 256. p.

¹³ *Törvénytudományi műszótár*. Eggenberger J. és Fia Acad. Könyvtáránál. Pesten, 1847.

¹⁴ SZILY KÁLMÁN: *A magyar nyelvújítás szótára*. Hornyánszky Viktor kiadása. Budapest, 1902.

¹⁵ BARÓTI Szabó 1792, 34. p.

¹⁶ HEGEDŰS SÁNDOR: *Tekintetes Vas vármegyének újan épített börtönei’ s abban felállított javító intézet’ története. Kezdetétől tökéletes kifejlesztésig, jelen állapotjával együtt*. Nyomatott Reichard Károly betűjével. Kőszegen, 1841. 1. p.

¹⁷ HEGEDŰS 1841, 5–6. pp.

(Azaz nyolc magánzárka.) Zala vármegye inventariuma szerint¹⁸ a fogház maga egy háromszintes, egyemeletes épület volt, nevezetesen a földszinten („középső tömlöc”) alatt, a föld színénél mélyebben volt az „Alsó tömlöc”, az első emeleten pedig a „Felső tömlöc.” Ez inkább a fogház belső tagolására utalt, hiszen egy később leírásból tudjuk, hogy az alsó tömlöcöt hét belső egységre tagolták. Zsoldos Ignác börtönelképzeléseinek leírásakor a tömlöcöt a rekesztékkel, a zárkával magával azonosította. Az „építendő fogházzal” értekezve magát az épületet fogháznak nevezte, a zárkákat pedig tömlöcöknek. Hasonló megállapítást tehetünk a börtönnel kapcsolatos szóhasználatára is. „A’ börtönök rendesen naponként kisépertetnek és szellőztetnek”- ez a rendelkezés a börtönt a zárkával azonosítja.¹⁹

A fenti szaknyelvi praxis igazolja, hogy magyar börtönügyi szaknyelvnek nem volt határozott és egységesen alkalmazott kifejezése arra a helyiségre, melyet a modern börtönépítészet mesterei a fogvatartottak egyenkénti elkülönítésére alkalmas térként terveztek. A reformkori szakirodalomból még hiányzott a *zárka* kifejezés. A legújabb etimológiai szótár szerint²⁰ a zár szavunk ugyan 14. századi szláv jövevényszó, a zárda megjelenése azonban 1839-ben rögzíthető, a zárka viszont csak 1881-ben.) Zaicz állítását támasztja alá, hogy sem Ballagi Mór (1868)²¹, sem Czucor Gergely és Fogarasi János (1874)²² szótára nem ismerte még a ’zárkát’. A zárka a szó megjelenésétől fogva egyjelentésű volt: rabok fogva tartására szolgáló helyiség.²³ Az Értelmező szótár + a zárka szinonimájaként említette a börtöncellát, a fogdát, a tömlöcöt, az áristomot, a karcert.²⁴

Bölöni Farkas Sándor 1834-ben amerikai útiélményeit (köztük több amerikai fogházban tett látogatásának benyomásait) összefoglaló könyvében a nemzetközi szóhasználatnak megfelelően (az angol cell, a francia cellule, a német Zelle nyomán) a foglyok elzárása kialakított helyeket következtesen cellának nevezte. „A massachusettsi státus fogháza ...közepében a falaktól hatlábnnyira emelkednek a foglyok 307 cellái egymás mellett kerülő sorban négy emeletre. ... A cellák 7 láb hosszú, hét magasságú és 3 1/2 láb szélességűek. Rostélyos ablakú vasajtójuk a folyosóra nyílik.”²⁵ A Bölöni Farkas féle útleírás jelentős hatása dacára sem volt képes e vonatkozásban hatni a szakmai nyelvre. A magyarban a cella 14. századi latin jövevényszó, mely megtartotta szűk szoba, kamra, kalitka, szerzetesek szálláshelye jelentését.²⁶ Megfelelője a szobácska a „frátereknek cellayok”, „remetének cellája”értelemben.²⁷ A cella megnevezést a börtönügyi terminológia átvehette volna, mégsem tette azt általánosan magáévá. A 19. század második felében szélesedő jelentését

¹⁸ Tettes Nemes Vármegye Fogháza Vagyonoknak összeírása 1825^{ik}ben. Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára IV.1. Zala Vármegye nemesi közgyűlésének iratai b. Közgyűlési iratok. 1825 N° 3242.

¹⁹ ZSOLDOS 1838. 78. p.

²⁰ ZAICZ GÁBOR (főszerk.) *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2006. 928. p.

²¹ BALLAGI MÓR (szerk.) *A magyar nyelv teljes szótára*, Heckenast Gusztáv. Pest, 1868, 1874², 762. p.

²² Vö. CZUCZOR GEREGELY – FOGARASI JÁNOS: *A magyar nyelv szótára*. Emich Gusztáv Magyar Akadémiai Nyomdásznaál. Pest/Budapest, VI. kötet 1197. p.

²³ BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ (szerk.) *A Magyar Nyelv értelmező szótára*. Akadémia. Budapest, 1959–1962. (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/>).

²⁴ EÖRY Vilma (szerk.) *Értelmező szótár +*. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2007. 1784. p.

²⁵ BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR *Utazás Észak-Amerikában*. Ifiabb Tilsch János tulajdona. Kolosvárt, 1834. 111. p.

²⁶ ZAICZ 2006, 98. p.

²⁷ Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond (szerk.) *Nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig*. Első kötet, A–I. Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése. Budapest, 1890. 316. p.

mutatja az etimológiai szótár, melyben napjainkra a szerzetesi, kolostori szobával szemben első helyre került a börtönben, fogdában elkülönített rész, a zárka.²⁸

Szemere Bertalan a javító rendszerről értekezve a quaker munkálkodás eredményeképpen megszületett pennsylvaniai modellben - hogyan leírta - a törvényhozás „a' nagyobb gonosztevőket magányos kamrákba zárni rendelé.” Ő a hiányzó szakszó okán a zárt fogvatartási hely megjelölésére a *kamra*, *kamara* kifejezést hívta segítségül, a magánzárka megnevezésére pedig a „*magányos kamra*” kifejezést.²⁹ Tudósítása szerint kamrákba azok csukattak, „kiket a' bíró elkülönöztére ítelt, vagy kik a' tömlöczfenyítékhez alkalmazkodni vonakodtak.” Vagyis mind a büntetésképpen magánelzárást, mind a fenytésként alkalmazott magánzárkát még egy kifejezéssel jelölte. Kicsivel arrébb a fenytő magánzárkára már a *sötét kamra* kifejezést használta.³⁰

Eötvös József a fogházjavítás kapcsán az 1829-ben létesített cheryhilli Penitentiary létesítéséről írva, „tömlöcjavitásról” szövelt, sőt magát a keleti börtönt is tömlöcnek nevezte. Eötvös sokat használta a *tömlöc* kifejezést, de minden esetben a *börtönre*, mint egészen vonatkoztatva. Abban a kifejezésben, hogy „Amerika tömlöczei javítóházak”, egyértelműen azonosította a reformkori tömlöc szót a modern amerikai börtönnel.³¹ „Tudom, hogy tökéletes poenitentiarius tömlöczöt régi épületből majdnem lehetetlen készíteni, s hogy bizonyára az, melyet régi börtönünkből készíthetünk, távol leend a philadelphiai poenitentiaria tökélyétől.”³² Azzal, hogy a börtönigazgatást „tömlöczi kormány”-nak nevezte, tömlöcz kifejezést méginkább eltávolította a középkori rekeszték értelmétől.³³

Amikor Eötvös a panoptikus rendszer mellett nyilatkozott („csak a legszorosabb, legszüntelenebb felvigyázat az, mi által a tömlöczi rendszer fennállhat, s nem képzelhetek épületet, melyben e czél úgy elérhető, mint a csillag vagy sugárformájú panopticum által³⁴) lényegében letette voksát a magánzárkarendszer mellett. A zárka kifejezésből megfelelőjének értekezésének tanúsága szerint a legritkábban kereste, szóhasználatában helyette a „magános elzárást”, „magános elzáratást”, „rabok magányban tartatását”, „elkülönözést” „tökéletes magánosságot” használta.³⁵ Olyankor, mikor mindenképpen fizikai értelemben vett helyiségről kellett írnia, *szobákról* szövelt.³⁶ Szomorúan állapította meg, hogy „most létező fogházunk, mely az auburni rendszerhez egyáltalában alkalmatlan, hasonvehetővé válnék ; —egy emelet felemelve, azt s belsejét az említett nagyságú egyes *szobákra* osztva, bizonyos vagyok, hogy abban per alatt lévő rabjaink nagyrésze, — azok t. i. kik kezességre nem eresztetnek, s a kisebb időre ítelt rabok 1—6 hónapig, — megférnének.”³⁷ Szemben a magányrendszerű philadelphiaival, az auburnit követő elképzése szerint „ha a szobák az említett nagyságra építetnek, egyes udvarokra szükség nem

²⁸ EÖRY 2007, 171. p.

²⁹ SZEMERE BERTALAN: *Terve egy építendő javító-fogháznak a' magány-rendszer elvei szerint*. Werfer Károly' Könyvnyomó Intézetében. Kassán, 1838. 7. p.

³⁰ SZEMERE 1838, 11. p.

³¹ EÖTVÖS JÓZSEF: Vélemény a fogházjavítás ügyében. I: *Báró Eötvös József Összes munkái XII. Tanulmányok*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R. Budapest, 1902. 16. p., 36 p.

³² EÖTVÖS 1902, 22. p.

³³ EÖTVÖS 1902, 36 p.

³⁴ EÖTVÖS 1902, 35. p.

³⁵ EÖTVÖS 1902, 16. p.

³⁶ EÖTVÖS 1902, 21. p.

³⁷ EÖTVÖS 1902, 21. p.

leend.”³⁸ „a szobák s főkép a dolgozó termek nem építetnek oly módon, hogy bennök a levegő ablakok felnyitása, vagy, ha az elegendő nem volna, különös ventilátorok által megújíthatassék”.³⁹ A fegyelmezés céljaira igénybe veendő helyiség nála „magános elzárás, sötét szobában”⁴⁰, a legmegátalkodottabbak ellen „magános elzárás, sötét szobában ágy nélkül” használtatik.⁴¹

Az országos Választmány az első tárgyalási szakaszának utolsó ülésén arról rendelkezett, hogy a börtönök rendszerét kimunkáló alválasztmány, figyelemmel a költségekre tegyen javaslatot a jövőben létesítendő börtönök számát illetően.⁴² Ennek a javaslatnak alapfeltétele volt egyfelől az új börtönök építése és a meglévő börtönök magányrendszer szerinti átépítése. Ezért is vetődött fel a központilag elfogadott tervek szerinti létesítés, mely az olcsóság és a magányrendszer következetes és kontrollált végig vitelét szolgálhatta.⁴³ A középpontban tehát a zárkarendszerek kialakítása állott.

Az alválasztmány javaslatában az elzárásra szolgáló hely megnevezése „börtöni lak” lett volna. Ezt az országos Választmány „börtön kamrácskára” cserélte föl.⁴⁴ Használták még a kodifikátorok a rekesz, rekeszték kifejezéseket is. Előfordult a börtöni szoba, szobácska is. Az, hogy ebben a kérdésben rögzült a terminológia, nem kevésbé köszönhető a magányrendszer meghonosításának, mely kikényszerítette a rabok elzárásával kapcsolatos kifejezések pontosítását.

Az országgyűlés elé kerülő javaslatban a kifejezés végül a „*magány kamra*” lett. „A fogoly is magány kamráját és ruháit állandóan tisztán tartani köteleztetik.”⁴⁵ A szöveg gyakran került a hely megjelölését, inkább a letartóztatotról és a fogolyról szólt, annak fogságáról; a rabról és annak rabságáról beszélt, kevésbé a közvetlen architektúrális térről. Amikor már megkerülhetetlen volt a zárka néven nevezése, úgy rendelkezett a törvény, hogy alkonyodás felé *kamrájában* gyertya gyújtatván⁴⁶, vagy hogy *kamrácskába* vitetve zárassék be⁴⁷. A kamrácska naponta kétszer „gondosan megvizsgáltatik”⁴⁸ Előfordult még az „egyes kamrácska” is a bútorozás kapcsán.⁴⁹ A fegyelem megtartása és a szabályszegések megakadályozás és szankcionálása kapcsán fogadta el a szöveg a „kihágás fokozatához képest” a többi fenyítés mellett kiszabható „setét kamrácskában legfeljebb három napig”⁵⁰ tartó speciális elzárás. A kamra olykor találkozott jelzős szerkezetben a börtönnel: a belső örök számára tilalmazott a rabok „börtön kamráikba bort vagy szeszes italt alattomosan beförtélyoskodni”.⁵¹

³⁸ EÖTVÖS 1902, 22. p.

³⁹ EÖTVÖS 1902, 18. p.

⁴⁰ EÖTVÖS 1902, 28. p.

⁴¹ EÖTVÖS 1902, 28. p.

⁴² SZALAY 1843, IX. p.

⁴³ [1841-diki] 6-ik ülés december 14-án. *Feljegyzések 1843.* 214.p.

⁴⁴ Az országos választmány XXI-ik ülése November 22-ik napján 1842-ik esztendőben. *Jegyzőkönyv 1843.* 44. p.

⁴⁵ Az... országos választmány jelentése A m. kir. Egyetem betűjével. Buda 1843. C/ A börtön-rendszerről 37. §.

⁴⁶ 54. g. §.

⁴⁷ 46. §.

⁴⁸ 54. c., k. §.

⁴⁹ 50. §.

⁵⁰ 54. g. §.

⁵¹ 313 §.

Sokat segített a szaknyelvi pontosításban a tömlőc szó elvetése a kodifikáció során, valamint a büntető hatóságok börtöneinek meghatározásakor a börtön szó lefoglalása (törvényhatósági börtönben, kerületi börtönben töltendő rabság értelemben.)⁵² A rabokra vonatkoztatva „börtöni jegyzőkönyvről”, „börtöni fegyelmi szabályos rendeletekről”, „börtön igazgatóságról”, „börtönépületről”,⁵³ börtöni egyenruháról⁵⁴ szólt a szöveg. A törvényjavaslat olvastán bizonyossá vált, hogy eldőlni látszott a kérdés: a magánrendszerű büntetés-végrehajtási intézetekben a rabok fogva tartását szolgáló helyiség megnevezése 1843-ban a kamra, kamrácska lett.

⁵² 89. és 92., 95. §§.

⁵³ 41., 45., 46. §.

⁵⁴ 82. §.